

MIHHAIL GERTS: „Tahaksin mõelda, e teed, et kasutame muusikat sõja k

„Eks tuleb rinnaga kaitsta oma last, oma ideed,“ muigab dirigent Mihhail Gerts, kes, vähe sellest, et on festivali TubIN kunstiline juht, on kõigil neljal festivalipäeval ise laval. Dirigendina, pianistina, kõnelejana. „Mina olen TubiNa ideedes veendunud ja valmis inimesi veenma. Selles, et helilooja Eduard Tubina muusika on väärt kuulamist, ja selles, et see muusika võiks olla miski, mis on samasugune iseenesestmõistetav osa meie kultuurist nagu Tammsaare „Tõde ja õigus“. Nii Tubina muusika kui ka Tammsaare romaanisari on eestlaste tüviteksid.“

AIGI VIIRA

aigi.viira@ohtuleht.ee

Sellesama festivali pärast ei anna ta endale armu: kihutab Saksamaa ja Eesti vahet. Töötab hommikust ööni. Mõnab, et Tubina muusika on keeruline. Et see muusika on eelkõige muusikuile tõsine väljakutse. Just seetõttu, et Tubin on heliloojana malemängija: „Tal ei ole kunagi ainult üks käik. Ühe käigu taga on mitu käiku mõttes ja sel viisil komponeerib ta kõik oma sümfooniad. Seda on jälgida väga põnev. Tubina tasemel on 20. sajandi maailma muusikas loodud väga vähe teoseid.“

Mis seal salata, Mihhail ei saanud Tubina- kirge kaugelt mitte varasest lapsepõlvest kaasa. Pigem jõudis ta temani kaunis hilja. „Juhtus nii, et Elleri muusikakool tähistas oma 100. sünnipäeva,“ jutustab ta aastast 2018, mis kujunes tema jaoks Tubina-murangukse. „Mina vilistlasena olin kutsutud sinna juhataja Tubina teist sümfooniat. Sel hetkel olin jõudnud juba nii kaugelt, et suutsin Tubinat hinnata. Olin selleks ajaks palju sümfoonilist muusikat suurtelt autoritelt juhatanud – Mahler, Bruckner, Richard Strauss, kõik need suured nimed, mis on erakordse jälje oma loominguga jätnud. Siis äkki avastasin enda jaoks, et Tubina meisterlikkus ja omanäolisus on erakordsed. Mitte et teda peaks teiste maailma heliloojatega võrdlema – Tubin on samaväärne.“

Olen veendunud, et need on 20. sajandi muusikas maailma tippseid, tõelised saavutused! Need on sama suured nagu Mahleri omad 19. sajandist, või Beethovenil, kelle viiendat sümfooniat teame peast. Sealt edasi olen väikeste sammudega avastanud ka tema isiksust. Ning mida edasi, seda rohkem paelub mind ka tema isiksus, tema teod, tema sõnad. Tubin oli väga lihtsatest oludest pärit, ent see on talle andnud kahe jalgaga maa peal seismise ja oma arvamusel igas olukorras. Ta ei lähe kunagi moega kaasa, tal ei ole üldse sellist vaistu, kustpoolt tuul puhub – tema teeb oma asja.“ Mihhail lisab, et Tubin oli erakordselt kiire looja: kolm partituurilehekülge päevas.

Ajaks, kui sa Tubinani jõudsid, oli sul juba orkestridirigeerimise doktorikraad. Ilma selleta poleks niipea seda heliloojat julgenud uurima asuda? Või oli oluline pigem see, et olid selleks ajaks dirigendina väga palju juhatanud?

(Muigab.) Sul on õigus. Asi pole doktorikraadis, vaid kogemuses. See on ka asi, mis peletab inimesi Tubinast eemale. Mina olen endale ülesandeks võtnud tuua inimesi Tubinale lähemale. Kui ma ise esimest korda kuulasin Tubina esimest sümfooniat, siis oli seda üsna keeruline võtta. Selleks ongi TubiNa festival, et enne kui sümfooniat mängime, saame need teemad koos orkestriga lahti võtta ja näidata, mis kuju nad võtavad, kuidas Tubin neid töötleb ja milles on tema meisterlikkus. Kui me publikule väiksed võtmed kätte anname, on neil Tubinat kuulata huvitavam – selles olen ma veendunud.

Sa oled festivalikavva lisaks Tubina-aegsetele Pallase kunstnikele võtnud ka kirjanik August Gailiti. Saan ma õigesti aru, et püüad luua süsteemi?

Täpselt nii. Süsteemi. Ma ei ole seda ju välja mõelnud. Elu ise on läinud nii, et 1944. aasta 22. septembril on Gailit ja Tubin ühes paadis. Neil on enne põgenemist Rootsi sarnaseid käike eluteel, ent sellest hetkest paa-

dis saab alguse nende sõprus. Palju allikaid selle kohta ei ole, kuid on viiteid, et kui Tubin sai 50, põgenes ta Gailiti juurde Örebrose seda tähistama. Selle kohta kirjutab Tubin, et „olin sõber Gailiti juures, kõhulihased on siiani naermisest valusad“.

Samuti tuleb sel aastal Tartusse Juri Lotman oma mõtetega: Tubin lahku Tartust, Lotman saabub Tartusse. See juhtub tema kuuenda sümfoonia loomise ajal, 1940. aastate lõpus, 1950. aastate alguses. Lotman oma üldnimilike mõtetega vastuoludest, sellest, kuidas mõista inimest, kes on sinust vastupidisel arvamusel, ja inimlikkusest, on mulle sellel aastal läinud väga hinge. Nii et meil on üks kammerkontsert pühendatud Lotmani 100. sünniaastapäevale.

Kui dirigent Neeme Järvi andis Tubinale tema surivoodil lubaduse, et salvestab kõik tema teosed, kas siis nüüd oled sina järgmine dirigent, kes on võtnud Tubina loominguga oma südameasjaks? Ses mõttes oled sa Neeme Järvi mantlipärija?

Eitada ei saa seda. Tõepoolest, Neeme Järvi panust Tubina loominguga tutvustamises maailmas on võimatu alahinnata. Tema tehtud salvestised on erakordsed: minu jaoks on need krestomaatia ehk õppematerjalid, mida ma sisuliselt iga päev töötan läbi. Muide, samamoodi kui dirigent Arvo Volmeri plaadid ERSOga.

Ent sellest on juba möödas 20–30 aastat ja selle aja jooksul on väga palju põlvkonda juurde tulnud, kellele võib-olla nimi Tubin ei ütlegi midagi. Ning minu eesmärk on viia Tubina sisu inimesteni nii, et see muutuks tüviteksiks. Sellega olen üsna kaugelt jõudnud.

Kasvõi selleks, et kõik saaksid aru, miks Tubina kuju seisab Vanemuise teatri suure maja ees? Et see pole lihtsalt üks kätega vehkiv mees, vaid helilooja Tubin ise dirigeerimispositsioonis.

Just, miks. Sest nii väikesel rahval arvuliselt on nii suur kultuur ja Tubin on üks selle kandjaid. See on uskumatu! Proportsionaalselt ei sünni nii palju nii eredaid inimesi nii väikse rahva hulgas. Mitmemiljonilistes suurriikides on heal juhul kolm-neli-viis tähte, kes on tõesti oma loominguga jätnud jälje, mida ei ole võimalik kustutada. Väikesel Eestil on need loojad olemas.

Mõistad sa selgitada, kuidas nii pisikesel rahvakillul seest on tulnud nõnda rohkelt noid eredaid tähti?

Ilmselt väga soodsad olud 1920. aastatel, Eesti lühikesel iseseisvusajal. Muusikas on väga selge asjaolude kokkusattumus, õpetas helilooja Heino Eller, kes oli fantastiline õpetaja. Tema klassist tulid kaudselt kõik praegused eesti heliloojad – nad on Elleri õpilaste klassidest.

Võib-olla ka see, et nendel aastatel oli Eesti pisut eemal, natuke perifeerias. Mis tähendab, et moesuund, millega Tubin puutus kokku Rootsis, ei ulatunud Eestisse. Kõigile loojatele oli selge, et on vaja oma nägu hoida. Kõik teadvustasid seda ja peegeldasid oma loomingus rahvuslikkust.

Millist rahvust sina peegeldad, Mihhail? Eesti dirigendina, kes elab ja töötab Saksamaal.

Mul on väga palju identiteeti. Selle tõdemuseni jõudsin tänu sellele, et olen nii põhjalikult tegelnud Tubinaga. Ma ei ole etniline eestlane. Olen juudi rahvusest ning ema-



TUBINA KUJU KÕRVAL: „Mina olen valmis inimesi veenma, et Eduard Tubina muusika võiks olla samasugune iseenesestmõistetav osa meie kultuurist nagu Tammsaare „Tõde ja õigus“,“ sõnab Mihhail Gerts.

„Muusikas, vähemalt selles, kus pole sõnu, kuuleb igaüks seda, mida ta kuulda tahab. See ei tähenda, et poleks teoseid, mida on rakendatud propaganda-vankri ette. On! Ferenc Liszti sümfooniline poeem „Prelüüdid“ oli Natsi-Saksamaa üks sümboleid. Seda ei mängita Saksamaal praktiliselt enam üldse. Sel teosel pole natsismiga mingisugust pistmist, aga ju inimesed kuulsid selles Kolmanda Reichi häält.“

keel on mul vene keel. Kuid kultuuriliselt pean ennast eestlaseks.

Selle teadvustamine jõudis minuni üsna hiljuti, nagu ka teiste identiteetide teadvustamine. Ent mitu identiteeti toob kaasa ka väga palju probleeme, sest teatud ajahetkes on need vastupidistel positsioonidel.

Võtame näiteks 1940. aastate alguse, mis oli nii Tubinale kui ka Gailitile loominguliselt väga hea aeg. See kõik oli aga võimalik tingimusel, et sa ei ole juudi rahvusest. Juhul, kui olid juut, oli see aeg sinu jaoks hukatuslik. Neid mõtteid võib arendada lõputult, ent siin aitaski mind väga tugevalt Lotman. Vastuolude mõtestamisel.

Kui kaks aastat tagasi kogu TubiNa festivali kontseptsiooni kokku panin, ei olnud mul vähimatki ettekujutust, et praegused päevapoliitilised sündmused annavad festivalile uue taustsüsteemi. Mõtlesin, kas mina üksi olen see, keda minevik ei lasse lahti ning veedan väga palju aega just neis minevikuaastates. Tuleb välja, et ei ole. Selgub, et needsamad teemad on praeguse ühiskonna väga suur osa. Siin on erisuste teadvustamine ja mõistmine olnud mulle väga rikkastav protsess.

Sina ei pääse oma kõigi identiteetidega sellest taustsüsteemist mitte kuhugi.

Nüüd oled aga aastast 2011 Berliinis. Saksamaal, mis veel nüüdki palub II ilmasõja ajal tehtud kuritegude eest vabandust. Kujutan ette, et see võib kohati kaunis keeruline olla.

Üks asi on selge: minu eemalolek Eestist annab mulle võimaluse palju sügavamalt ennast siduda eesti kultuuriga. Berliinis oles saan kõigi Tubina-teemadega tegelda. Ma ei usu, et oleksin jõudnud Tubina-teemani, kui jäänuksin Eestisse. Küllap oleks mul Eestis olnud suur tahtmine tegelda näiteks Mahleriga (muigab).

Nüüd, kui olen suurte heliloojate teoseid mõnel määral juhatanud, on mul tõesti hea meel tulla tagasi oma sünnilinnas Tartusse, oma juurde juurde, oma kultuuri juurde. Sessamas Vanemuise majas on ju Tubin 14 aastat töötanud. Nagu ütlesin, kultuuriliselt pean end eestlaseks. Ma samastan ennast eesti kultuuriga.

Ega ma imesta, miks sulle on nii tähtis, et Tubin on 14 aastat Vanemuises töötanud. Sina oled ju sünnist saati Vanemuise teatrimajade kulisside vahel ringi silganud. Ilmselt võiksid lavatagustes ühe pealt orienteeruda.

Vahepeal on majades remont olnud (naerab) ja praegu ma ilmselt ühe pealt ei orien-